

Inleiding

De rode draad in dit themanummer is de problematiek van de verdeling van arbeidsbeloning en inkomen.

In de jaren zeventig stond in het maatschappelijk debat vooral de rechtvaardigheid van deze verdeling op de voorgrond. In de jaren tachtig is dat de doelmatigheid. Niet alleen het relatieve gewicht van de beleidsdoelstellingen rechtvaardigheid en doelmatigheid is veranderd. Er is ook een verschuiving van accenten die worden gelegd bij de uitwerking van deze begrippen. Rechtvaardigheid betekende in de jaren zeventig vooral het beperken van belonings- en inkomensverschillen als gevolg van ongelijke kansen en capaciteiten. In de jaren tachtig wordt het vaker rechtvaardig gevonden om verschillen in capaciteiten en inzet tot uitdrukking te laten komen in een grotere beloningsdifferentiatie. De doelmatigheid van de verdeling van arbeidsbeloning en inkomen voor de werking van de arbeidsmarkt wordt in de jaren tachtig sterker benadrukt dan in de jaren zeventig. Bovendien moet de beloningsdifferentiatie doelmatig zijn in de zin dat die de motivatie van werknemers versterkt om mee te werken aan ingrijpende reorganisaties en automatisering.

De economische achtergrond van deze ideologische verschuiving is dat er relatief minder inkomen te verdelen valt als gevolg van de economische recessie. Daardoor is de concurrentie tussen werknemers toegenomen en zijn de machtsverhoudingen in het voordeel van de werkgevers gewijzigd. Het management is genooddaakt beter op de arbeidskosten te letten en tegelijkertijd tenminste de vaste kern van werknemers sterker aan de onderneming te binden.

De gesignaleerde ontwikkelingen zijn niet uniek voor Nederland. Ze doen zich in grote lijnen voor in de meeste West-Europese landen. Zijn ze dan typisch voor kapitalistische landen in een tijd van

economische recessie?

Kennelijk niet. *Bolle de Bal* beschrijft hoe ook in de socialistische landen een grotere ontbureaucratisering en flexibilisering van de beloning plaatsvindt. Hij verklaart dat niet vanuit een technologisch determinisme, maar vanuit markt- en machtsverhoudingen en ideologieën, die ten dele convergeren ondanks verschillen in de economische en politieke systemen van kapitalistische en socialistische landen.

De invloed van gewijzigde machtsverhoudingen komt eveneens naar voren in het artikel van *Pot* over beloningssystemen in Nederland. Daarin wordt behandeld hoe ideeën uit de jaren zeventig van het kabinet Den Uyl en de vakbeweging zonder effect zijn gebleven. Het initiatief voor het vernieuwen van beloningssystemen is weer bijna volledig bij het management komen te liggen en de vakbonden moeten daarop min of meer gedwongen reageren. De factor markt staat centraal in het artikel van *Hartog*. Hij betoogt op basis van theoretische experimenten dat flexibele loonvorming in reactie op marktverhoudingen van relatieve kwaliteiten doelmatig en vitaal is voor marktwerking en optimale allocatie.

Brenner en Van der Linden betrekken in hun column deze discussie op het Europees sociaal beleid. Zij bepleiten een min of meer geregleerde 'vrije markt' met een menselijk gezicht en een actief overheidsbeleid. Dat zoveel mogelijk mensen delen in de baten van de economie is een belangrijke pijler van een democratische staat. Het alternatief is volgens de auteurs dat hebzucht en angst voor armoede nog slechts de stimuli zijn voor maatschappelijk handelen.

Stekenburg stelt in zijn column dat het mogelijk moet zijn om vanuit rechtvaardigheidsoverwegingen ongewenste effecten van het marktmechanisme te corrigeren. Een grotere invloed van de markt lijkt voor ondernemingen sommige problemen op te lossen, maar het is in zijn ogen een groot misverstand dat daarmee de maatschappe-

* Dr. F.D. Pot is lid van de redactie van het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken.

lijke problemen van werkgelegenheid en inkomensverdeling worden opgelost.

Welke rechtvaardigheidscriteria voor beloningsverschillen de Nederlandse bevolking hanteert is onderzocht door *Van Wijngaarden, Hermkens en Knippers*. Zij vonden weinig verschillen tussen de opvattingen van nu en van ongeveer tien jaar geleden. Het criterium onaangename werkomstandigheden is belangrijker geworden. De auteurs wijzen op de discrepantie die bestaat tussen de opvattingen van de burgers en hetgeen door regering en werkgevers wordt voorgestaan.

Een rechtvaardigheidsthema uit de jaren zeventig dat zich beter dan andere thema's heeft weten te handhaven is de ongelijke beloning van vrouwen en mannen. Op het vlak van de verklaring van verschillen is grote vooruitgang geboekt. *Schippers en Siegers* doen daarvan verslag aan de hand van recent onderzoek. Dat discriminatie vóór en op de arbeidsmarkt een rol speelt wordt algemeen onderkend. Analysevraag is vooral hoe groot die rol is.

Meer omstreden en minder onderzocht is de stelling dat ook beloningssystemen discrimineren naar sekse. *De Bruijn* zet de argumenten voor deze stelling nog eens op een rij en verwijst daarbij naar recent onderzoek in de Verenigde Staten.

De economische recessie en de verschuiving in de machtsverhoudingen hebben tot een grotere inkomenskloof geleid tussen werkende met een betaalde baan en uitkeringsgerechtigde. Het armoede-onderzoek is dan ook typisch een programma van de jaren tachtig. *Berghman, Muffels en De Vries* presenteren de eerste resultaten van het Nederlandse deel van een Europees onderzoek. De auteurs concluderen dat de bestaanszekerheid maatschappelijk zeer ongelijk gespreid is en waarschuwen voor een verdere verslechtering in de naaste toekomst bij ongewijzigd beleid.

Nog verder in de toekomst kijkt *Kuné*. Hij verwacht dat de kosten van de totale ouderdomsvoorzieningen in Nederland aan het einde van de jaren twintig van de volgende eeuw tegen de 35% van de bruto lonen zullen bedragen. Thans zijn deze kosten 19 à 20 %. Dit verdeelvraagstuk vereist volgens de auteur een politieke oplossing. Verkiezlijker dan het omlaag brengen van de pensioenuitkeringen is het om het economisch draagvlak te verbreden door het bevorderen van economische groei en werkgelegenheid.

Deze conclusie verwijst opnieuw naar de economische achtergrond van de discussie over belo-

ning en inkomen; een achtergrond die, zo werd eerder in deze inleiding vastgesteld, een belangrijke invloed uitoefent op het beloningsdebat en de maatschappelijke verhoudingen waaronder dat wordt gevoerd.

Dit themanummer van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* brengt een aantal aspecten uit deze discussie bijeen. Daarmee wordt beoogd niet zozeer een compleet, maar toch wel een breed beeld te schetsen van de factoren die de huidige belonings- en inkomensverhoudingen (en de ontwikkelingen daarin) bepalen.